

Előszó

Kedves Diákok!

A hatodik osztály elvégzése során újabb érdekes művekkel ismerkedünk meg az irodalomórákon. Év elején mondákat és balladákat olvasunk: az előbbi talán ismerősebb, az utóbbi még felfedezésre vár. Tél elején elbeszélő költemények lesznek terítéken, majd Arany János híres műve kerül sorra, a *Toldi*. A második félévben következnek a versek, majd év végén izgalmasabbnál izgalmasabb regények, többek között Gárdonyi Géza műve, az *Egri csillagok*.

Tanulságos lesz egymás mellett látni a különféle műfajokhoz, műnemekhez tartozó alkotásokat. Ötödikben a *János vitéz* képviselte az epikus, elbeszélő műveket, no meg a mesék. Most ehhez jön a regényeken meg a *Toldi*n kívül *Szép Ilonka* története, és persze *Lúdas Matyié*. A líra köréből is számos vers szerepelt az ötödikes tananyagban, ehhez most újabbakat veszünk egy sor híres szerzőtől, többek között Csokonai Vitéz Mihálytól, Ady Endrétől, József Attilától.

Az egyes fejezetek áttekintését a nyitóoldalakon elhelyezett, címszavakból álló vázlatok igyekeznek megkönnyíteni. A nagy fejezetek végén lévő összefoglalások és a hozzájuk kapcsolódó feladatok a már megtanultak átismétlésében és újbóli áttekintésében vannak segítségetekre.

A könyvet lapozva láthatjátok, hogy a fejezetkezdő ábrák, a piktoGRAMOK (ismétlődő, apró jelek az oldalak felső sarkán) és a megkülönböztető színek segítik az eligazodást a nagyobb fejezetek rendjében.

Ahol ezeket a piktoGRAMOKAT látjátok, ott olyan olvasmányokat ajánlunk, amelyek tapasztalataink szerint inkább a fiúknak, vagy inkább a lányoknak szottak tetszeni. Persze bárki elolvashatja őket! Ne itt, ebben a kötetben keresd az olvasmányokat! Az oldalszám a sorozat munkafüzetére utal. Ha nem boldogulsz, kérd tanárod segítségét! A tankönyv szövegében jól látható módon – **vastaggal** – szedtük azokat a fogalmakat és ezek meghatározásait, amelyek megtanulása kiemelten fontos a hatodikos tananyagban. Tónussal és apró betűvel különítettük el azokat a szövegrészeket, amelyek a tananyaghoz kapcsolódó, kiegészítő információkat tartalmaznak. A műcímek megjegyzésében a *dólt* betűs címek segítenek.

Az irodalmi szemelvények elolvasását, értelmezését követően *Beszéljük meg!* címen értekezéseket, ismeretterjesztő szövegeket olvashatsz, melyek ér-

dekességeket közölnek vagy mai életünket érintő kérdéseket vetnek fel. A szövegekhez változatos feladatok kapcsolódnak: például értelmezned kell a szövegben leírtakat, véleményt kell alkotnod szóban vagy írásban, anyagot kell gyűjtened a témával kapcsolatban. Olyan feladattípusokkal is találkozhattok a könyvben, amelyek arra szólítanak fel, hogy keressetek meg valamilyen irodalmi művet vagy adatot. Ilyenkor hagyományos könyvtári munkákra is számítunk – az iskolai vagy

körzeti könyvtárak továbbra is segítenek nektek könyvvállományukkal és a könyvtárosok szíves útmutatásával. Iratkozzatok be egy könyvtárba, és látogassátok rendszeresen! Olvasmányaitokról vezessetek naplót, amelyből később fölleveníthetitek élményeiteket!

Használjátok az internetet is a könyvből szerezhető ismeretek kiegészítésére! A magyar irodalom klasszikus művei közül a legtöbb itt is föllelhető, többek között a www.mek.oszk.hu honlapon, a Magyar Elektronikus Könyvtárban. Ha egy-egy művet nem találsz a címe alapján, érdemes azzal is próbálkoznod, hogy pár szavas részletét írod a keresőbe, idézőjelben.

Tisztelt Pedagógusok! Tisztelt Kollégák!

A kötet – ahogyan egész sorozatunk is – magában foglalja az *Irodalmi ikerkönyvek* kapcsolódó szemelvényeit is. Ezek elsősorban a mindennapi életre rímelő irodalmi gondolatársításokra utalnak, illetve kiegészítő olvasmányokat ajánlanak.

A piktogramok melletti oldalszámok a sorozat munkafüzetének (NT-11613/M) lapszámait mutatják.

Szintén az *Ikerkönyvekből* került a kötetbe a Beszéljük meg! címet viselő modul. Ebben az olvasott mű egy-egy sorához, motívumához vagy problémafelvetéséhez kapcsolódóan értekezéseket, ismeretterjesztő szövegeket találunk. A szövegek érdekességeket közölnek vagy önismereti, mai életünket érintő kérdéseket vetnek fel, melyek kapcsán beszélgetés indulhat el, vita bontakozhat ki, de a szövegalkotás, az önálló ismeretszerzés is fejleszthető e szövegekkel és a hozzájuk kapcsolódó feladatokkal.

Sok örömet kívánunk az olvasáshoz és az irodalommal való foglalkozáshoz a könyv összeállítói:

Alföldy Jenő és Valaczka András

Mondák, novellák, balladák

monda » eredetmonda » rege »
novella » ballada » népballada »
műballada » belső rím » időmértékes
verselés » versláb » jambus »
jambikus verselés » spondeus »
alliteráció

Mondák

A monda műfaja

A monda ► A **monda** szó benne rejlik ebben az összetett szóban: mendemonda. (Az ilyen szóösszetételeket ikerszavaknak nevezzük.) A mendemonda szóbeszéd, kósza hír: lehet benne igazság, de nem ellenőrizhető, ezért csak féligazságnak tartjuk. A mendemonda komolytalan beszédre utal, de a mondát komolyabban vesszük, mert megszépítette az idő. Évszázadok hiedelmét sűríti magában, amely a szájhagyomány és az írói feldolgozás során kerekre, szépre csiszolódott.

A monda elbeszélő műfaj, amely a történeti múltból merít, híres embereket, eseményeket vagy természeti jelenségeket örökít meg. Rendszerint csodás elemeket is tartalmaz. Szájhagyomány útján terjed. A szájhagyomány terjedése közben a mondához mindenki hozzáadott valamit, vagy változtatott rajta. A népi képzeletnek éppúgy szerepe van a mondákban, mint a történelmi tényeknek.

Minden nép, nemzet történetében fontos szerepük van a mondáknak. A mondák erősítik a közösségi tudatot: a nép közös emlékeit őrzik. Az ókori görög mondavilágra éppúgy érvényes ez, mint a középkori Európa országaira, így hazánkra is. A mondák hősei egy-egy alapvető emberi tulajdonságot testesítenek meg, s ezek példaértékűek. Ilyen tulajdonság a bátorság, a vitézség, a hazaszeretet, a hűség a közösséghez.

A monda feldolgozási formái ► A kalandozás és a honfoglalás korából származó mondákat a középkori **latin nyelvű krónikák** őrizték meg. Egy részük a nép ajkán is fennmaradt, és új elemekkel bővült.

◆ Ósmagyar kürt, „Lehel kürtje”

Később íróink sokféle műfajban dolgozták fel a mondákat. Arany János például elbeszélő költeményben írta meg a nagy erejű vitéz, *Toldi* mondáját. A görögöknél a homéroszi eposzok a szájhagyományban fennmaradt mondákból álltak össze.

A monda néhány fajtájáról ► Az **eredetmonda** egy-egy nép vagy nemzet őstörténetét, vagy valamilyen természeti jelenség (barlang, különleges formájú hegy, öreg fa stb.) keletkezését beszéli el. Két fő csoportja van az eredetmondának: egyik a nemzet- vagy városlapító monda, a másik a helyi vagy természeti monda.

A **történelmi monda** uralkodókat, hercegeket és más történelmi alakokat, hódító és védekező háborúkat örökít meg.

A **jó királyok mondái** olyan uralkodókról szólnak, akik sikeresen és igazságosan vezették népüket. (Nálunk például Mátyás király, az angoloknál Oroszlánszívű Richárd.)

A **hősmonda** bátor és erős vitézeket (Lehel, Botond, a bűvár Kund) vagy olyan embereket mutat be, akik nagy tettet hajtottak végre, és így marandó példával szolgáltak (a görög mondavilágban például Daidalosz és Ikarosz).

A monda és más műfajok ► A monda több más műfajjal rokon. A **mese**re annyiban hasonlít, hogy csodás elemeket is tartalmaz. El is tér tőle: a monda érintkezik a valósággal, a mese pedig egészében kitalált történet. A mondához közelebb áll a **legenda**. Ez abban tér el a mondától, hogy szentekről szól. Jellemző rá, hogy önfeláldozó cselekedetet örökít meg. A **mítosz** olyan monda, amely istenekről, isteni eredetű hősök tetteiről szól.

A monda másik neve **rege**. Van, amikor verses mondát értenek rajta. Ilyen Arany János *Rege a csodaszarvasról* című költeménye. (Ez egy nagyobb mű, a *Buda halála* részlete.)

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Keresz mondát például a tihanyi visszhangról, a balatonakarattyai Rákóczi fájáról, a budai Gellérthegyről, a Vértes hegységről vagy egyébről! Számold be róla!
2. Szülőhelyeden vagy környékén van-e valamilyen nevezetes emlék, amelyhez monda fűződik? Ismertesd társaidnak!
3. Könyvben vagy filmen találkoztál-e már Robin Hood [robin húd] mondájával? Pár szóval foglald össze, mikor és hol játszódik, kiről és miről szól!

Beckó vára

Zsigmond király idejében a hatalmas Stibor vajda volt a legbolondabb okos ember (akit pillanatszerű szeszélyek vezettek néha a legkomolyabb dolgokban). Ellenben Beckó volt a legokosabb bolond.

Óriási birtokain vadászatot rendezett Stibor vajda egy napon. Hasonlóan az indus nábobokhoz, a Vág melletti kiskirály is ezekre menő hajtókkal, százakra menő társzekerekkel és roppant vendégrajjal verte föl az őserdők csöndjét.

Színhagyományok szerint egy ebédre éppen azon kopasz szikla alatt települt meg a vidám társaság, melyen később az ország

legszebb vára állott. Derült hangulatba hozta a vajdát ebéd alatt házi bolondja, a virgonc eszű Beckó.

- Vajon mit csinál most Zsigmond király? - tündődék a főurak egyike, mire ezt feleli a bolond:

- Adósságot.

Bezzeg kitört erre a hahota mindenfelé. Úgy szórta Beckó a szikrákat, mint a legnemesebb kő a színeket. Mindenki bámulta. Maga Stibor vajda el volt kápráztatva.

- No, Beckó - mondta -, ma nagyszerű voltál.

- Az szoktam lenni - felelte mosolyogva a bolond.

- Hálás leszek hozzád - folytatta Stibor.

- Nem szoktál az lenni - vágott vissza a bolond.

A vendégek gúnyosan mosolyogtak a gazda rovására, ami kissé felbosszantá Stibort:

- No, hát kívánj valamit!

- Jól van, jól. Én azt kívánom, építs nekem erre a sziklára itt fölöttünk egy várat: szebbet Visegrádnál.

És néhány nap múlva csakugyan elkezdődött az építkezés, vésték a kemény sziklába az alapokat.

Persze Stibor vajda kitalálta az építkezés legokosabb módját, az igazi közmunkát: aki a hely alatt ment el, lett légyen az lengyel kereskedő, vándorló legény vagy bárkinek a jobbágya, azt befogták, és tíz napig dolgoznia kellett, hogy aztán tovább mehessen. Ha szekéren jött vagy lóháton, annál jobb, mert a szekérnek és lónak is hasznát lehetett venni az építés körül. Még az átutazó urak és úrasszonyok sem voltak kivéve; egész kíséretükkel ott marasztalták nyolc napig. Ha már bolondnak épül a vár, hadd legyen egészen bolond az építési módja is.

Egy pár év múlva felépült a vár, olyan fényesnek, elragadónak, hogy a „legszebb”-nek tartották az országban. Stibornak magának is nagyon megtetszett, mikor először meglátogatta az immár várúrrá lett Beckót.

- Te Beckó, nekem ez a vár nagyon tetszik.
- Elég csinos.
- Cseréljük el, Beckó.
- Mit adsz érte?
- Annyi zsák aranyat, amennyit te magad egy zsákban elbírsz, és egy másik várát.
- Nem bánom, cserélek egy föltétel alatt: legyen a vár a tied, de viselje az én nevemet.

Ez a vár építésének meséje. Így lett halhatatlanná Beckó. De a mesének folytatása is van, mely szomorú véget szán Stibornak.

Ott lakott Beckón, itt tartá fia lakodalmát is Széhen Katalinnal. Egy álló évig és egy napig tartott a dáridó. Az első napon nagy kegyetlenséget követett el Stibor, egyik szolgáját, aki kedvenc vadászebét megütötte, ledobatta a szikla tetejéről a mélységbe. Az utolsó napon (éppen egy évre rá) ebéd után pityókosan ledőlt a várkertben a gyepre szundikálni. Mérgekígyó mászott elő a bokorból, és kivájta az alvó főúr szeméit. Stibor fölriadvá az irtóztató fájdalomtól, örülten futott a sziszegő kígyó elől, amely üldözte. Futott, futott világtalanul... aztán meg röpült; mert arra a helyre érve, ahonnan a szolgát ledobatta, lezuhant és szörnyű halálát lelte...

A rege szerint két holló röpköd szüntelen az omladék fölött. E két holló Stibor és gonosz neje, Dobrochna,¹ akik arra vannak elátkozva, hogy őrizék a várat, míg egészen egyenlővé nem lesz a föld színével.

Mikszáth Kálmán² feldolgozása

¹ ejtsd: dobrochna

² Mikszáth Kálmán (1847–1910): író. Néhány műve: *A jó palócok, Tót atyafiak, Szent Péter esernyője, A Noszty fiú esete Tóth Marival.*

Két történet, két főhős, két szélsőség ► A Mikszáth Kálmán által feldolgozott monda voltaképpen **két történetet** mond el. Első része a hosszabb, ez a vár keletkezését meséli el. A második, rövidebb rész a várrom környékén röpködő hollókhoz kapcsol egy különös históriát a vajda gonoszságáról és bűnhődéséről. A történet főszereplőjeként is **két embert** nevezhetünk meg. **Stibor** az egyik, hiszen ő kínálja föl az ajándékot a bolondnak, ő szervezi meg az építést, ő köt üzletet **Beckóval**, ő vétkezik és ő bűnhődik. De Beckó is legalább olyan fontos, mint a vajda. Az ő bolondozása indítja el az eseménysort, az ő ötlete a vár, s róla is nevezik el a helyet Beckó várának (illetve, más változatokban Bolondócnak). Stibor viselkedésében két szélsőséget figyelhetünk meg, s éppen ez a két véglet adja a történet drámaiságát. Jókedvű és bőkezű ember, érti a humort, nagyot kacag Beckó tréfáin, kedveli a mulatozást, és egész vagyonokat adományoz, ha olyan a hangulata. Másfelől viszont kegyetlen és hirtelen haragú, törvénytelenül tartja fogva az utazókat, s egy állat sérelme miatt egy ember borzalmas halálát okozza. Az ilyen embert jobb messziről elkerülni.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Keresd meg azt a mondatot, amelyik a második rész kezdetét jelzi!
2. Te hogyan kötötted volna össze a két történetet? Fogalmazz más átvezető mondatokat!
3. A kígyók igen sok ismert történetben játszanak sorsdöntő szerepet. Gyűjts ilyeneket!

OLVASD EL!

Az ártatlan utazókat kényszermunkára fogó rendeletről hallunk egy másik mondában is, melynek címe: *Mátyás király és a székelly ember lánya*. (Munkafüzet, 98. oldal)

OLVASD EL!

Benedek Elek *Maros és Olt* című mondafeldolgozása a természeti képződményekhez kapcsolódó történet. (Munkafüzet, 78. oldal)

Viccmesélők, mókamesterek

Beckó azzal érdemli ki Stibor jutalmát, hogy vicceket mesél, vagy pontosabban: viccé alakítja az elhangzó semleges mondatokat. Ehhez bizony tehetség kell, nem véletlen tehát, hogy a vicc szó germán eredetije tudást, bölcsességet jelent. A viccek sokszor párbeszédese formájúak, s a találós kérdésekhez hasonlítanak. Ezért mondhatjuk, hogy Beckó vicceinek részben a többiek a megalkotói. A kérdéseket a főurak teszik föl, Beckó csak válaszol rájuk, megadja a csattanót, a poént, amely a vicc nélkülözhetetlen része. A vicc gyakran kapcsolódik magasabb rangú személyekhez, ebben a mondásban például a királyhoz vagy a vajdához. A pszichológusok szerint ezzel az a viccmesélő célja, hogy oldja az alattvalóként megélt félelmet, kiszolgáltatottságot. Ha már nem tehetünk semmit a hatalmaskodókkal szemben, legalább nevetni tudjunk keserű helyzetünkön, hiszen ez is a szabadság egyik formája. A vicc idővel a városi népművészet egyik legelterjedtebb műfajává vált. Élőszóban terjed leginkább, akárcsak a népmonda vagy a népdal, s alkotói sokszor ugyanúgy ismeretlenek, mint ezeknél.

A ti osztályotokban ki a legnagyobb mókamester? Szavazzátok meg!

A nevetés

A nevetés az emberre jellemző elsősorban, az állatok közül csak a majmokban figyeltek meg hasonlót. A testi-lelki egészséget éppúgy befolyásolja, mint az együttélés minőségét, hiszen csökkenti a feszültséget, a stresszhatást. Ha tudunk nevetni, hamar elpárolog a dühünk. Ha nevetve mondjuk ki az igazságot, kevésbé bántó, mint a kíméletlen szigor. Ha jókat nevetünk, utána a munka is könnyebben megy, ha kitomboltuk magunkat, jobban tudunk koncentrálni.

Egyáltalán nem biztos, hogy csak a jókedv tudja kiváltani a nevetést, ez ugyanis részben fordítva is igaz. Megfigyelték, hogy aki akár különösebb külső ok nélkül is képes mosolyogni, az egy idő után csakugyan jobb kedvre derül. A jókedv és a derű eloszlatja a retteget is. Aki nevet, az nem fél. Egy pillanatra elfelejti minden baját. Nem csoda hát, hogy a régi nagyurak szívesen tartottak udvari bolondot maguk mellett. Egy-egy nehéz nap után igazi felüdülést jelenthetett nekik, ha jól kinevethették magukat. Jó szolgálatot tesz hát mindenki, aki képes megnevetetni társait.

Hogyan néz ki egy cirkuszi bohóc? Jellemezd szavakkal a külsejét! Próbáld megmagyarázni, melyik vonása miatt humoros!

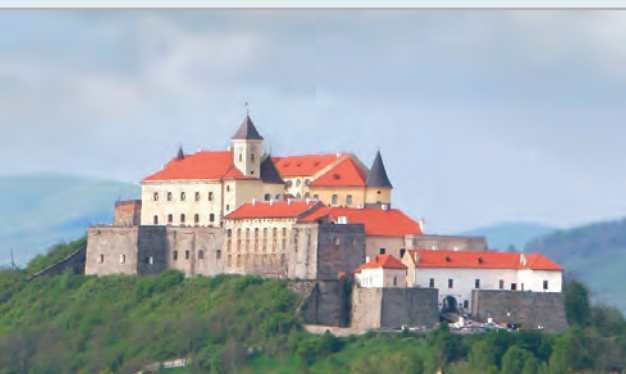
Munkács vára

Thököly Imre szerencsecsillaga leáldozott, de felesége, a hős lelkű Zrínyi Ilona bátran védelmezte Munkács várát. Asszony létére páncélinget öltött, ellátta a várat hadiszerral, megerősítette az őrséget, úgy várta az ostromot.

Arra sokáig várni nem kellett: a vár alá érkezett Caprara¹ tábornok nagy seregével és az ostromgyúkkal.

De Caprara még asszony vezérrel sem szívesen csatázott, harc nélkül akarta megszerezni a várat. Jól tudta, hogy Zrínyi Ilona két gyermeke, Juliánka és Ferenc ott van a várban. Ezért levelet írt Zrínyi Ilonának: biztosítja a két gyermek életét, ha édesanyjuk a várat feladja.

A tábornok úgy számított, hogy az anyának többet ér a gyermekek élete, mint Munkács vára.

De Zrínyi Ilona nem hátrált meg: kockára tette életét, gyermekei jövőjét, mert kötelességének érezte, hogy a várat a kurucoknak megőrizze. A levélre levéllel válaszolt, ezt írta Caprara tábornoknak:

„Én mint I. Rákóczi Ferenc fejedelem árváinak anyja vontam meg magamat gyermekeimmel ezeknek várában, melyet mint örökségüket köteles vagyok számukra megoltalmazni. Sem én,

sem kiskorú, ártatlan gyermekeim nem vétettünk semmit a császárnak, miért foglalják el mégis várainkat egymás után? Én nem ellenségeskedem senkivel, de a bántóknak ellenállok, s ha a császár fegyvereit egy nő és gyöngye árvák ellen fogják fordítani, nem hiszem, hogy az illetén harc akár öfelségének, akár tábornokainak valami nagy dicsőségére válnék.

Kéretem tehát a tábornok urat, szűnjék meg háborgatni Munkácsot. Ha pedig a kérelmemre nem hallgat, hát tudja meg, hogy engemet, bár gyöngye asszonyt sem többi várainknak elveszte, sem az ostrom félelme nem képes arra kényszeríteni, hogy megfedkezsem arról, amivel gyermekeimnek tartozom.”

Farkas alá farkasverem! Ha a tábornok a családi ügyekre hivatkozik, Zrínyi Ilona ott is vissza tud vágni. De nem feledkezik meg róla, hogy a többi várról is megemlékezzék: akkor bizony már minden vár a császáriak kezében volt, egyedül Munkács állott.

¹ ejtsd: kaprara

Most már Caprara is látta, hogy alkudozással semmire se megy. Felhúzta a faltörő ágyúkat, és megindította a tüzelést. Naponta több mint ötven bomba hullott a várra. A falaknak keveset értett a bombázás, de Zrínyi Ilona és gyermekei mindig életveszedelemben forogtak.

A tüzes golyók lángba borították Zrínyi Ilona lakosztályának tetőzetét, de az őrség a padláson kádakban őrzött vízzel, vízbe mártott bivalybőrrel elfojtotta a tüzet.

Egy nagy bomba Juliánka szobájának boltozatát törte át; szerencsére a kislány nem volt a szobában.

Még több gondot okozott a kis Rákóczi Ferenc, akit nevelője nem tudott visszatartani, mindig ott járt, ahol nagy volt a veszedelem: a csata, az ágyúzás, a csapatok mozgása mindennél jobban foglalkoztatta.

Amikor a bombázás elkezdődött, Zrínyi Ilona körös-körül kitűzette a vörös zászlókat a vár bástyáira, egy hű szolgáját elküldte Thökölyhöz, hogy segítséget kérjen tőle, aztán összehívta a vár katonaságát, és így beszélt hozzájuk:

- Asszony vagyok, gyermekeim vannak, mégsem félek az ellenségtől. Ti katonák vagytok, fegyverben álltok, ti se féljete! Amíg uratok, Thököly Imre megjön, mindig itt láttok engem, mert én halálig védelmezem ezt a várat. Ha pedig Thököly felmentő serege itt lesz, s ez rövidesen bekövetkezik, úgy elkergetjük a németet, mintha itt sem lett volna!

Erre éljent kiáltottak a katonák, és ezt tették hozzá:

- Harcolunk a várért mindhalálig!

Az asszony vezér valósággal megbabonázta a katonákat, bátrabban harcoltak érte, mint bárki másért. De nem csak a kurucok lelkesedtek Zrínyi Ilonáért, az ostromló tábor katonái is lázadni kezdtek, nem akarták folytatni a harcot.

Amikor Caprara tábornok az ellenállást letörte, negyvenkilenc labanc elindult, titkon be akart szökni a várba, hogy Zrínyi Ilonát szolgálja. Egy részük bejutott a várba, a többieket elfogták, ezt a huszonkilenc labancot mint árulókat a tábornok felakasztatta.

Közben teltek a hónapok, és a környékbeli parasztemberek csakúgy megművelték a földet, mint az előbbi években. Amikor az aratás ideje eljött, éppen aratni készültek, pedig a vár körül csak úgy nyüzsgött a sok labanc.

◆ Zrínyi Ilona (olajfestmény, 18. század eleje)

Mondta is Dobay Zsigmond hadnagy:

- Emberek! Legyenek türelemmel! Csak úgy rajzik itt a labanc, várjunk még az aratással!

- De nem úgy van ám az, hadnagy uram - mondta egy öreg parasztember -, mert az időjárás sem vár. Adjon mellénk kíséretet, mert most kell nekünk menni, különben mind kipereg a búza szeme.

Erre már nem lehetett szólni: Dobay hadnagy felültette a lovasokat, hét tarackot² a várból elindított, úgy vitte magával az aratókat a búzatáblába.

Alig fognak hozzá az aratáshoz, jön két német és két magyar labanccsapat, és rájuk támad.

A kucok mindjárt felvették velük a harcot, el is kergették az ellenséget. De egy magyar vitéz elesett, nyolc lovat is elpusztítottak a golyók.

Amikor estefelé mennek haza az aratók, mit látnak? Ami búzakereszt a város körül volt, azt a német mind felégette! Elkecserezték a parasztok ezen az istentelenségen, és azt mondták:

- Az Úristen legyen a bosszúállójuk!

De azért másnap ismét kimentek, folytatták az aratást. Délután négy óra körül ismét megtámadta őket a német, a hordáskor is rájuk csapott, de Dobay Zsigmond lovasai, tarackjai csak elűzték őket, végül a gabona nagy részét mégis betakarították.

Caprara már minden reményét elveszítette, elvonulni készült, amikor váratlan fordulat történt.

Thököly Imre felmentő sereggel közeledett a vár felé, de a Tisza mellett a császáriak megverték a seregét. Ekkor levelet küldött Zrínyi Ilonának. Ebben a levélben titkos jegyekkel, titkosírással közölte a vereség hírét, és arra biztatta Zrínyi Ilonát, hogy a római pápát nyerve meg szövetségesül. Küldje el az udvari papot Rómába, és ott tárgyalják meg, miképpen lehetne a lutheránusokat, Luther Márton híveit a katolikus vallásra áttéríteni. Mert ha ez sikerül, a pápa úr támogatása biztos.

Csak hogy a titkosírást Munkács kapitánya, Absolon Dániel uram is jól ismerte. Ő pedig hithű lutheránus, ahogy később mondták, evangélikus volt, és mérhetetlenül felháborodott Thököly árulásán. Most már Thököly és így Zrínyi Ilona ellen küzdött, de nem nyílt fegyverrel, hanem ravaszsággal.

A katonáknak bőven adta az élelmiszert, az italt, olyan pazarul bánt a készletekkel, hogy a raktárakban alig maradt valami. Ami pedig megmaradt, azt elrejtette. Akkor megmutatta a raktárakat Zrínyi Ilonának:

- Asszonyom, lásd saját szemeddel: élelmiszer, ital nincsen, a várat fel kell adni.

² tarack: rövid csövű, meredek röppályájú tábori löveg

Látja Zrínyi Ilona az üres hembárokát, az üres hordókat. Nem sejtí, hogy becsapták – a várat feladja.

Így esett el Munkács vára, amelyet esztendőkön át Thököly kurucaival Zrínyi Ilona védelmezett.

Lengyel Dénes feldolgozása

Asszonykarrier – anyai felelősség ► Megszoktuk, hogy történelmünk híres, számon tartott alakjai Szent Istvántól Mátyás királyon át egészen II. Rákóczi Ferencig és Kossuth Lajosig – **férfiak**. Most egy igazi **nagyaszonnyal** ismertet meg minket ez a monda, aki bátran dacolt a legvérszomjasabb férfiakkal is. A történet ugyanakkor kitér azokra a nehézségekre is, amelyek miatt a legtöbb régi asszony távol maradt a politikától. **Zrínyi Ilona** nem hagyhatja magukra a gyermekeit: ő az anyjuk, maga mellett kell tartania őket. **Caprara** meg is zsarolja az anyát: ha jót akar a gyermekeinek, adja föl a várat. A bátor asszony azonban gyermekei elvesztésének kockázatát is vállalja. Történelmünket ismerve kijelenthetjük, helyesen tette. **Fiából, Ferencből** a hányattatások dacára is kitűnő felnőtt vált. Bár anyjától elszakították, s hazájából is elvitték, felnőtté válva mégis hazafi lett, s bátor édesanyja nyomába lépett. A megpróbáltatások, nehézségek sokszor a gyermekek javára válnak, míg a nagy jólét és kényelem elpuhulttá teheti őket. Zrínyi Ilona tudta ezt, és nem is kellett csalódnia fiában.

OLVASD EL!

Örsi Ferenc *A Tenkes kapitánya* című regényében Rákóczi Ferenc nevével az ajkukon indulnak harcra a kurucok a labancok ellen. (79. oldal)

Az elbeszélés tempója ► Az elbeszélő művek **bevezetése** általában gyors tempójú, csak a bonyodalomban válik részletezővé, lassul le.

A **befejezésben** a részletező elbeszélés megszűnik, és helyette a következők gyors és rövid áttekintését kapjuk. A Zrínyi Ilonáról szóló mondában két szó mondja el a bukás történetét, holott az egész küzdelem ennek elkerülésére irányult. „[...] a várat feladja.” – olvassuk, minden további részletezés helyett. A *Beckó várában* is az **időtlenységbe csap át** a befejezés: „két holló röpköd szüntelen”. Eltűnik a múlt idő, akárcsak Munkács mondájában, s átlépünk az öröklétbe, a jelenbe.

Szerkezeti egységek ► Az elbeszélő művek általában **bevezetéssel** kezdődnek. A bevezetés elmondja, hol, mikor kell elképzelnünk a történetet, ki

az, akiről szól. A történések sora a **bonyodalomb**ban bontakozik ki. Itt már kevesebb a magyarázat, több az esemény. Ezek az események egymásból következnek, de legalábbis összefüggnek egymással. A **tetőpont** a legizgalmasabb rész. Egyre feszültebbé válik az elbeszélés, egyre nagyobb kíváncsisággal várjuk a megoldást. Ez a **megoldás** egyben véget is vet a történetnek, hiszen megszünteti a feszültséget és a várakozást. A befejezésben már nincs más dolga a írónak, mint néhány mondatban lekerekíteni a történetet, útjukra bocsátani a továbbiakban már nem követett szereplőket. Az elbeszélő művekben föllelhető szerkezeti egységek tehát a következők: bevezetés, bonyodalom, tetőpont, megoldás, befejezés.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Zrínyi Ilona Zrínyi Péter lánya, Zrínyi Miklós unokahúga volt. – Járj utána, hogyan szolgálták hazájukat ezek a férfiak!
2. Te szívesen nevelkednél egy hatalmas, régi várban? Képzeld el, milyen lenne! Írj fogalmazást: *Egy napom a várban* címmel!
3. Az olvasott mondák közül melyik mutatja be a leghosszabb időszakot? És melyik a legrövidebbet? – Vigyázz, a bevezetést és a befejezést ne vedd figyelembe!

„Mindig ott járt, ahol nagy volt a veszedelem”

◆ David Richter:
II. Rákóczi Ferenc (1705)

Nemcsak a röpködő ágyúgolyók közt kíváncsiskodó kis Rákóczi tette ki magát nagy veszedelemnek, békeidőben is sokkal több veszély leselkedik a gyerekekre, mint a felnőttekre. Figyelmetlenül, szórakozottan közlekednek, befolyásolhatók, nem mindig terveznek olyan hosszú távra, mint a felnőttek. Igen gyakran teszik ki magukat veszélynek azzal, hogy elszöknek otthonról. Menekülni akarnak, meg akarják büntetni közönyös vagy durva szüleit, bizonyítani akarják a bátorságukat. A szökevények bizony súlyos hibát követnek el, hisz nem tudják kiszámítani kalandjuk végkifejletét. De hibát követnek el a környezetükben élő felnőttek is, mert hagyják idáig fajulni a helyzetet. Az elkeseredésnek látható jelei

vannak. Befelé forduló, elutasító, közönyös gyerekek láttán nagyon is indokolt lenne figyelni a problémára. Leggyakrabban a 12-13 évesek szöknek

meg, többnyire fiúk. Elkésztető, hogy amikor a szülők segítségét kéri a rendőrség, szinte semmit sem tudnak a gyermekükről. Kikkel és hová jár, kik a barátai. Rátok, osztálytársakra éppen ezért nagy felelősség hárul. Ti talán jobban ismeritek a mellettetek ülőt, mint a szülei. Figyeljétek hát föl rá, ha a hangulata hirtelen rosszabbra fordul, s ha úgy érzitek, elkésztett! Beszéljétek meg vele, mi a baj, és hívjátok fel a problémára egy felnőtt figyelmét is, akiben megbíztok!

Nézz utána a könyvtárban vagy az interneten, és mutasd be röviden David Richter művészetét!

Katolikusok és lutheránusok

Mai világunkban nehéz megérteni, hogyan okozhatott ekkora gyűlölködést Zrínyi Ilona és a várkapitány között a vallási különbség, hiszen sokan azt sem tudják, mit jelent a katolikus és a lutheránus név. Ötödik osztályban már esett szó a nagy világvallásokról: a hinduizmusról, a buddhizmusról, az iszlámról és a kereszténységről. Ez utóbbi az elmúlt kétezer évben több ágra szakadt. A katolikus egyház a római pápát követi, és csak a püspökei által felszentelt papságot fogadja el közvetítőnek Isten és a hívők között. Ezekkel a tanokkal fordult szembe az 1500-as években a reformáció. A kialakuló új felekezeteket protestánsoknak nevezzük. Közéjük tartoznak Kálvin János követői: a reformátusok, Luther Márton követői: az evangélikusok és Szervét Mihály követői: az unitáriusok. A ma már békét hirdető felekezetek régen rengeteg szenvedést okoztak egymásnak. A katolikus Habsburgok bűne, hogy 1674-ben 42 magyar protestáns prédikátort gályarabságra ítélték. Mire Ruyter (ejtsd: röjter) holland admirális két évvel később kiszabadította őket, már csak 26-an éltek közülük. De a protestánsok sem voltak mindig kíméletesek. 1619-ben Bethlen Gábor hadai három katolikus papot végeztek ki Kassán. A római Szentszék 1995-ben avatta szentté Pongrácz Istvánt, Körösi Márkot és Grodziecki Menyhértet. Az új egyházak egymással is szembefordultak. Kálvin János 1553-ban Genfben máglyára küldte a Szentháromságot tagadó orvost és teológust, Szervét Mihályt. A kölcsönös gyűlölködés és sérelmek láttán talán érthető, miért árulta el a várkapitány Zrínyi Ilonát.

A keresztény és a zsidó vallásnak egyaránt szent könyve a Biblia. Ennek különféle részei ugyanakkor irodalmi szempontból is érdekesek. Gyűjtsd össze, mely bibliai történetekről hallottál már!

Lázár Ervin ◀ Lehel kürtje

Kopogott az eső a vastag bőrmellényeken. Lehel vezér serege ázottan, csatakosan érkezett Augsburg¹ vára alá.

- Nem ázunk sokáig. Odabent majd megszáritkozunk. Egyetlen rohammal elfoglaljuk ezt a vakondtúrást! - kiáltotta Lehel, s a kürtjébe fújt.

Ezer meg ezer torok felelt a kürtnek:

- Huj, huj, hajrá!

A sereg hadirendbe állt, előkerültek a várostromhoz szükséges hadi szerkezetek, a magyarok vad és vidám harci kiáltásokkal kezdtek a támadáshoz, azt híván, hogy ez az erődítmény sem bírja tovább, mint az útjukba eső többi, és rövid küzdelem után a falakon belül lesznek.

De odafönn állták a sarat, a rohamok egyre csüggedtebbek lettek. A várbeliek keményen harcoltak, a magyarok estére kelve sem jutottak be a várba.

Elcsendesült a két tábor, a magyarok halottjaikat és sebesültjeiket szedték össze, odafenn meg erőt gyűjtöttek a másnapi harcra.

Lehel a várfal alá lovagolt, és fölkiáltott:

- Add meg magad, Ulrik püspök, mert ha nem, holnap egyetlen élő nem marad a véreid közül!

Ulrik püspök nem válaszolt. Fáradtan ült a mellvéd mögött. Végignézett megtépázott csapatán, és tudta, nem sokáig állhatnak ellen a túlerőnek.

Magához intette egyik tisztjét.

- Ha nem kapunk segítséget, elvesztünk. Ki tud jutni valaki a várból?

A tiszt kipillantott a várfalakon túlra, a magyarok tábora mulatozástól volt hangos, öröket nem látott sehol.

- Legyőzhetetlennek hiszik magukat. Még öröket sem állítottak - mondta.

- Menjetek segítségért Konrád császárhoz.² Amilyen gyorsan csak lehet - parancsolta Ulrik.

A tiszt kurta vezényszavaira két katona lépett elő, lovakat nyergeltek a várudvaron, s a két lovas csendesen a várkapuhoz lovagolt. A kapuőrök feszülten figyelték a magyarok tábora felől érkező zajokat, majd egyikük, látván, hogy nincs veszély, intett, leeresztették a felvonóhidat, s a két lovas hangtalanul kivágtatott az éjszakába.

Még nem is hajnalodott, s már a császári udvarban voltak. A fáklyákkal szaladgáló örök, a felriadt, nyüzsgő szolganép között megjelent Konrád császár egy vállára csapott köpenyben, s a két futár térdre hullott előtte.

¹ Augsburg [augzburg]: püspökségéről is nevezetes város Dél-Németországban.

² Konrád császár: valójában Konrád herceg idején történt az eset. Konrád herceg Ottó seregében harcolt a magyarok ellen, s ekkor esett el a csatában, 955-ben. I. Konrád király korábban (911-918), II. Konrád német-római császár később uralkodott (1012-1024).

